

DOCUMENTA

Péteri Lóránt

A MAGYAR ZENE ÉVTIZEDEI: ADALÉKOK A FOLYÓIRAT ELSŐ ÖTVEN ÉVÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ*

Írásomban először megkísérlek madártávlati áttekintést adni a fél évszázaddal ezelőtt alapított *Magyar Zene* történetéről. Ezt követően közreadom a *Magyar Zene* szerkesztéséről 1963-ban, illetve 1964-ben, a Magyar Zeneművészek Szövetségében lezajlott éles viták jegyzőkönyvét.¹ A felszólalók között találjuk többek között a folyóirat akkori szerkesztőbizottságának tagjait (Maróthy János, Szabolcsi Bence és Ujfalussy József zenetudósokat); a Szövetség vezetéséből Farkas Ferenc, Mihály András és Szabó Ferenc zeneszerzőket, illetve az ugyancsak komponista Sárai Tibort, a Szövetség főtitkárát; valamint Barna Andrásné, a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Osztályának vezetőjét. A viták egyfelől dokumentálják a Kádár-korszak nyilvánosságának játékszabályait kitapogató, ugyanakkor identitását kereső periodika első komoly válságát. Másfelől adalékokkal szolgálnak az akkori magyar zenetudományi szakma belső feszültségeinek megértéséhez, különös tekintettel a népzene kutatás helyzetére és megítélésére. Ez utóbbi aspektus részletes kifejtésére a folyóirat történetére összpontosító írásban értelemszerűen nincs mód. Így egyfelől csupán szeretném felhívni a figyelmet a téma korábbi tárgyalásaira;² másfelől jelezni terveimet az 1950-es és 60-as évek fordulóján lezajlott tudományos és tudománypolitikai átalakulás célzott feldolgozására.

* A cikk a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság Elnökségének felkérésére készült. További, ismételt hivatkozások helyett itt jelzem, hogy írásom alapvető forrásaként szolgált Wilhelm Andrásnak a *Magyar Zene* (a továbbiakban: MZ) mellékleteként megjelent, *Összesített tartalomjegyzék I – XXXVI. évfolyam (1960–1996)* című munkája, valamint a folyóirat <http://www.magyar-zene.fw.hu/> címen található, Havasi Tamás által létrehozott és gondozott adatbázisa. – Külön köszönetet mondok Breuer Jánosnak és Székely Andrásnak, akik megosztották velem szerkesztői tapasztalataikat, emlékeiket.

1 E dokumentumokra a történeti áttekintésben külön hivatkozás nélkül támaszkodom.

2 Péteri Lóránt: „Adalékok a hazai zenetudományi kutatás intézménytörténetéhez (1947–1969)”. MZ 38/2. (2000. május), 161–191., ide: 178–181.; uő: „Kodály az államszocializmusban (1949–1967): kultúrpolitika- és társadalomtörténeti tanulmány”. In: Berlász Melinda (szerk.): *Kodály Zoltán és tanítványai: A hagyomány és hagyományozódás vizsgálata két nemzedék életművében*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2007, 97–174., különösen 116–118.; Szalay Olga: *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004, különösen 323–326.

I.

A Kádár-korszak konszolidált periódusában a magyar sajtó igen jelentős – extenzív és intenzív – növekedése ment végbe. Az időszaki sajtótermékek éves példányszáma 1960 és 1985 között 700 millióról 1,4 milliárdra nőtt. A napilapok 1000 lakosra számított *példányszáma* Magyarországon – valamint Lengyelországban és Csehszlovákiában – ebben az időszakban az európai középmezőnyben helyezkedett el, s jóval megelőzte a balkáni és dél-európai országok mutatóit, jelezvén: a korszak társadalmainak korántsem minden jellemzőjét határozta meg a vasfüggöny egyik vagy másik oldalán elfoglalt pozíció. Ugyanezen huszonöt év alatt a megjelenő időszaki kiadványok *címeinek száma* kevesebb mint 600-ról majdnem 1700-ra nőtt, aminek elsődleges oka az új folyóiratok indítása volt.³ A folyamatosan bővülő és színesedő sajtó viszonylagos – a korábbi, sztálinista periódussal összehasonlítva szembevetendő – pluralitása biztosíthatta viták, nézetkülönbségek nyilvánosságát, szakmai és kulturális diskurzusok fenntartását. Tulajdonképpen tartalmát ugyanakkor ritkították és kordában tartották a politikai hatalom által kialakított, részint íratlan, de annál komolyabban vett korlátok és tabuk, illetve az állami tulajdonlásból adódó intézményes irányítás összetett mechanizmusa.

A korai Kádár-korszakban megjelenő új sajtótermékek egy része azt az űrt töltötte be, amely a Rákosi-korszakkal emblematikusan összeforrott újságok, hetilapok és folyóiratok megszűnte nyomán keletkezett. Az 1956-os forradalom leverése után ezek újraindítását sok esetben a berendezkedő új államszocialista rezsim sem ambicionálta, miután igyekezett jelképesen is távolságot tartani a Rákosi-érától. Így nem került sor a Magyar Zeneművészek Szövetsége lapjának, az 1950 és 1956 között megjelenő *Új Zenei Szemlének* a feltámasztására sem. Az „ellenforradalmi eseményekre” való tekintettel a Szövetség önkormányzatát 1957 januárjában hivatalosan is megszüntették, és élére miniszteri biztost neveztek ki. Az 1959-ben újjáalakított Magyar Zeneművészek Szövetségének vezetője újból az 1951–1956 közti időszak elnöke, Szabolcsi Bence lett, de posztján már csak 1961-ig maradt; a díszelnöki pozícióval ismét Kodály Zoltánt ruházták fel. Az operatív funkciókat ellátó, újonnan kialakított főtisztviselői posztot ugyancsak 1959-ben bízták Sárai Tiborra. A szoros pártállami kontroll mellett zajló konszolidációs folyamat részeként került sor 1960 szeptemberében a Szövetség új folyóiratának elindítására. A *Magyar Zene* alcímében kezdettől zenetudományi periodikaként határozta meg önmagát, de a Zeneművészek Szövetsége kiadványaként szerkesztői és kiadói enélkül összetettebb szerepet szántak neki. Pontosabban fogalmazva: a folyóirat hangsúlyosan a Magyar Zeneművészek Szövetsége és a Zeneműkiadó Vállalat közös vállalkozásaként indult – az impresszum a kezdetektől e két intézmény lapjaként nevezi meg a Magyar Zenét. Beköszöntőjében Sárai Tibor a következőképpen fogalmazott:

3 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris, 1999, 506. – A *Magyar Zene* helyét a magyar zenei szaksajtó történetében Kárpáti János írása jelölte ki: „A XL. évfolyam elé”. *MZ* 40/1. (2002. február), 3–5.

Mint mondtuk, két kiadója van az új magyar zenetudományi folyóiratnak: Zeneművész Szövetségünk mellett a Zeneműkiadó Vállalat. [...] A mi Zeneműkiadó Vállalatunk – szerencsére! – nem kapitalista cég. De ez a körülmény nem jelenti azt, hogy nincsenek érdekei. Csakhogy ezek az érdekek megegyeznek a magyar zenei élet egészének, ezen keresztül egész, szocializmust építő népünk célkitűzéseivel. Ha tehát Zeneműkiadó Vállalatunk folyóiratot ad ki, és ebben cikkek, híryanagok célszerű válogatásával és csoportosításával – igényes zenetudományi, de igényes publicisztikai szinten is – megfelelő érdeklődést kíván kelteni kiadványai és kiadási politikája iránt, akkor, miután e kiadványok elméletileg a mai magyar zeneszerzés és zenetudomány eredményeinek összességét és összefoglalását jelentik, a kiadói érdekek megegyeznek a magyar zeneszerzés és zenetudomány összérdekeivel.

Bár ez az okoskodás elméletileg helyes, gyakorlatilag így még nem állja meg a helyét. Átmeneti korszakban élünk, amikor is zenetudományunk, méginkább zeneszerzésünk célkitűzései – főleg, ami a *hogyan* és ezzel összefüggésben a *kinek* kérdését illeti – még vita tárgyát képezik. Így a magyar zeneszerzésnek és zenetudománynak még nem alakulhatott ki olyan össz-érdeke, amit a Zeneműkiadó Vállalat egyértelműen fejezhetne ki kiadványaiban, kiadói politikájában.

Problémáink nyílt és nyilvános megvitatásával (nem hagyva figyelmen kívül a zeneművészet nemzetközi jellegét), s egyaránt alkalmazva a zenetudományi és publicisztikai formát, járulhat hozzá a MAGYAR ZENE szocialista zeneéletünk együttes érdekeinek kialakulásához – kialakításához. Így juthat el oda, hogy a Magyar Zeneművészek Szövetsége és a Zeneműkiadó Vállalat folyóirataként az egész magyar zenei élet, a *magyar zene* szószólója legyen.⁴

Sárai kifogástalan – tézist, antitézist és szintézist soroló – dialektikája sem mentette meg azonban a folyóiratot attól, hogy célkitűzéseinek tisztázatlansága, illetve ellentmondásossága néhány év alatt súlyos válságba ne sodorja. Egyszerre megfelelni a tudományos folyóirat, a korporációs üzenőfal és a promóciós-kritikai kiadvány funkcióinak alighanem eleve kudarcra ítélt vállalkozás volt. 1965 végén a Zeneműkiadó Vállalat ki is lépett a folyóiratból. Az 1966. februári (7/1.) számtól kezdve a kiadást a szakmasemleges Lapkiadó Vállalat vette át, s végezte egészen a rendszerváltásig (1989. március, 30/1.). Az első években kéthavi lap 1968-tól már csak negyedévenként jelent meg: ez a megjelenési gyakoriság éppenséggel jobban megfelelt a tudományos profilnak. Az impresszumból egyszerűsre 1973 júniusától (14/2.) eltűnt az utalás a Magyar Zeneművészek Szövetségére.

A tematika, illetve a műfaj tisztázása mellett mintegy menet közben kellett eldönteni azt is, hogy az új periodika hogyan viszonyuljon a zenei szaksajtó más termékeihez, illetve más zenetudományi kiadványokhoz. Volt olyan elképzelés, mely szerint a lap nem közölte volna a Magyar Tudományos Akadémia keretein belül – tehát elsősorban az 1953-ban alapított Népzene Kutató Csoportban és az 1961-ben alakult Bartók Archívumban – született zenetudományi eredményeket, minthogy ezek publikálására az MTA saját kiadványai tartottak volna igényt. 1961-ben indult az Akadémia többnyelvű zenetudományi folyóirata, *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* címen. Viszont az 1953-tól, ugyancsak az Akadémiai

4 Sárai Tibor: „Új folyóiratunkról”. *MZ* 1/1. (1960. szeptember), 3–4.

Kiadó gondozásában megjelenő *Zenetudományi Tanulmányok* sorozata az 1962-ben kiadott 10. kötettel megszűnt, s ez átértékelte a *Magyar Zene* pozícióját. Ugyanakkor koncert-, lemez- és kottarecenziók, illetve zenei témájú publicisztikák tekintetében többek között az 1958-tól megjelenő *Muzsikához* képest kellett meghatározni a területét.

A sajtóirányítás mechanizmusát jellemzi, hogy a lap élére a Művelődésügyi Minisztérium nevezett ki egy háromtagú szerkesztőbizottságot, szakmai és politikai szempontokat egyaránt mérlegelve. Szabolcsi Bence az induláskor még a Zeneművészek Szövetségének elnöke, emellett a hazai zenetudományi élet egyik legtekintélyesebb és kétségkívül legnagyobb befolyással bíró személyisége volt: a Tudományos Akadémia tudományszervezési munkálataiban aktívan részt vevő akadémikus, a Zeneakadémia Zenetudományi Tanszakának vezetője, az 1961-ben megalakuló Bartók Archívum igazgatója. A szerkesztőbizottság fiatalabb tagjai között találjuk a sokoldalú zenetörténész Maróthy Jánost, 1961-ig a Zeneakadémia, azt követően pedig az MTA Bartók Archívumának tudományos munkatársát, a hazai marxista zeneesztétika és zeneszociológia meghatározó figuráját, akinek véleménye nem elhanyagolható hatást gyakorolt az ötvenes és hatvanas évek fordulójának egyes tudománypolitikai döntéseire. A bizottság harmadik tagja Ujfalussy József volt, 1948 és 1955 között a Vallás és Közoktatásügyi, majd a Népművelési Minisztérium munkatársa, osztály-, majd főosztályvezetője, 1955 óta a Zeneművészeti Főiskola zeneesztétika- és zeneelmélet-oktatója. Neve a Bartók Archívum megalakulásakor az intézmény lehetséges vezetőjeként komolyan felmerült; az Archívumnak ekkor munkatársa, majd később, Szabolcsit követve a Zenetudományi Intézet igazgatója lett. A szerkesztőbizottságba Szabolcsi Bence 1973 januárjában bekövetkezett halála után nem hívtak új tagot. Ujfalussy József és Maróthy János a ténylegesen 1997 áprilisában megjelent 1996. évi decemberi számig jegyezte a lapot (36/3–4.). Mindhárman számos írásukkal is hozzájárultak a *Magyar Zene* működéséhez.

Az elvben távlati tervek készítő tudományos szerkesztőbizottság mellett a szerkesztés napi munkáját az első évtizedben zenei újságírókra bízták. A zenekritikusi tevékenysége mellett műfordítóként, szövegíróként és költőként is működő, zenei tanulmányait magánúton végző Raics István rövid időt töltött a lapnál: 1960 szeptemberétől (1/1.) az 1961. augusztus–szeptemberi összevont lapszámig szerepel a neve az impresszumban (1/7–8.=2/4–5.). Utódja, Lózsy János a hatvanas évek legvégéig maradt a *Magyar Zenénél*. Lózsy a Nemzeti Zenedében, illetve Rózsahegyi Kálmán – informális képzést nyújtó – Színésziskolájában végzett tanulmányok után zenekritikusként működött. A háború után a *Szabad Népnél*, majd a *Népszabadságnál* (az 1956-ban ugyancsak nevet váltó állampárt központi napilapjainál) dolgozott a művészeti rovat munkatársaként és olvasószerkesztőként. A szerkesztők munkáját támogató fiatalabb zenetudós munkatársak nevét az impresszum nem örökítette meg. Raics István mellett rövid ideig a Zeneakadémia zenetudományi szakán tanulmányait végző – később elsősorban zenekritikusként, zenei publicistaként működő – Fábíán Imre dolgozott, talán professzora, Kókai Rezső ajánlásával. Őt a Szabolcsi-iskolából 1958-ban kikerülő Breuer János követte, aki a *Magyar Zeneművészek Szövetségénél* dolgozott, kezdetben afféle minde-

nesként, majd 1958-tól – Breuer tudomása szerint Fasang Árpád, a Művelődésügyi Minisztérium Zenei Osztálya vezetőjének kezdeményezésére – tudományos ösztöndíjként. Breuer a Lózszy-korszak végéig működött szerkesztőségi munkatársként a *Magyar Zenénél*.

A (felelős) szerkesztő és a szerkesztőbizottság közötti munka- és felelősségmegosztást, illetve a döntéshozatal rendjét nem sikerült megnyugtatóan rendezni, ami 1962 nyarán a szerkesztőbizottság két tagjának, Szabolcsinak és Ujfalussyinak a lemondásához vezetett. Az 1962 szeptembere (3/4.) és 1963 februárja (4/1.) között megjelent négy lapszám impresszuma a nevek elhagyásával csupán annyit közöl: „szerkeszti a szerkesztőbizottság”. A válságot megoldandó a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöki titkársága 1963 márciusában napirendjére tűzte a *Magyar Zene* ügyét: az itt született megállapodás eredményeként a következő hónapban megjelenő 4/2. lapszámban már ismét szerepelt a szerkesztőbizottság három tagjának neve. Az újabb krízisre kevesebb mint egy évet kellett várni. Az 1964. februári szám (5/1.) nyomán kiobbant botrányt májusban ismét elnöki titkársági ülés követte, ezúttal is a Művelődésügyi Minisztérium képviselőjének jelenlétében, az előzőhöz hasonló eredménnyel: a szerkesztőbizottság lemondást kilátásba helyező tagjai végül maradtak a lapnál. A válsághelyzeteknek, ha nem is egyedüli kiváltója, de erős motívuma volt mind a két esetben az ekkoriban népzene tudományi kérdésekkel is foglalkozó Szőke Péter ornitomuzikológus egy-egy publikációja.⁵ Szőke, aki tudományos munkatársként 1957 és 1965 között az MTA Növényvédelmi Kutatóintézetében, majd a Magyar Madártani Intézetben dolgozott, a népzene kutatással kapcsolatos polemikus észrevételeit határozottan tudománypolitikai, sőt politikai kontextusban tállalta.⁶ 1964 után nem jelent meg tőle többé publikáció a *Magyar Zenében*.

1970-ben vette át Lózszy Jánostól a szerkesztést a korábbi szerkesztőségi munkatárs, az 1962-től a *Népszabadság* zenekritikusaként is tevékenykedő Breuer János. Az 1969-es év (10. évfolyam) összevont 3–4. száma és az 1970-ben megjelent egyetlen (11/1–4.) szám után Breuer évtizedekre stabilizálta az évi négy megjelenést. Ő volt az első muzikológus – zenetörténészként elsősorban 20. századi magyar zenetörténettel foglalkozó – szerkesztője a *Magyar Zenének*, aki tanulmányaival és recenzióival is rendszeresen jelentkezett a lapban. (A lap másik recensensrekordere a kezdetektől számos tanulmánnyal is jelentkező Bónis Ferenc.) Breuer szerkesztői időszakában a *Magyar Zene* tudományos profilja megerősödött, és témáiban, megközelítéseiben színesedett; ugyanakkor a „szövetségi lap” státuszából eredő kötelezettségek sem szűntek meg 1988-ig. Új szerzők verbuválásában Breuer a szerkesztők mellett egyfelől Zoltai Dénes, majd Fodor Géza (zene-) esztéták, másfelől Somfai László tanácsaira számíthatott, aki a Zenetudományi Tanszak oktatójaként, illetve 1972-től a Bartók Archívum vezetőjeként jól ismerte a szakma fiatalabb, pályakezdő képviselőit is. A szűkebb értelemben vett hazai zene-

5 Szőke Péter: „Juliánusz barát és összehasonlító népzene kutatásunk”. *MZ* 3/3. (1962. június), 218–233.; uő: „A meggondolkozató szlovák népzene kutatás”. *MZ* 5/1. (1964. február), 46–75.

6 A zeneiség mibenlétére és a madárhangokra, illetve madárénekekre összpontosító kutatásainak évtizedekkel későbbi összefoglalására lásd uő: *A zene eredete és három világa*. Budapest: Magvető, 1982.

tudományi szakma mindenkori megállapodott és fiatal kutatóinak megszólaltatása mellett a lap teret adott a zeneérzékeny bölcsészet képviselőinek (hadd említsem közülük inkább kuriózumként a fiatal Balassa Pétert, aki három recenziót írt a lap számára 1974-ben); a romániai magyar zenetörténet-írás és zenei szakírás képviselőinek (László Ferenc 1974-től, Lakatos István 1961-től, Pintér Lajos 1979-től publikált a lapban); és olyan egyházzeneészeknek, mint a pannonhalmi bencés szerzetes, tanár és orgonista Szigeti Kilián, akinek 1968 és 1982 között hét tanulmányát közölte a *Magyar Zene*.

A hetvenes–nyolcvanas évek jubileumi Bartók- és Schönberg-számai újonnan született tudományos cikkek mellett magyarul addig el nem érhető klasszikus szövegeket közöltek, illetve a kortárs recepció egyes epizódjait elevenítették fel néhány jellemző írás újraközlésével.⁷ Szovjet zenei források szövegei történeti antológiáit közölte a folyóirat a „nagy októberi szocialista forradalom” kerek évfordulóin.⁸

A rendszerváltás után átalakuló sajtópiacon a lap fenntartása egyre jelentősebb akadályokba ütközött. A folytatás a szponzoráció megújítását követelte: ebben a kérdésben – Breuer János emlékezete szerint – Petrovics Emil vállalt közvetítő szerepet a folyóirat érdekében a kilencvenes években. A *Magyar Zene* kiadója ekkoriban sűrűn változott: 1989. június (30/2.) – 1990. március (31/1.) között a Pallas Lap[-] és Könyvkiadó Vállalat; az 1990. június (31/2.) és 1992. június (33/2.) közti időszakban az Arany János Lap[-] és Könyvkiadó Kft.; végül 1992. szeptemberétől (33/3.) a Magyar Zenei Tanács töltötte be ezt a szerepet. 1995 és 1997 között a *Magyar Zene* megjelenési sűrűsége vérszesen csökkent, a folyóirat megszűnése nagyon is közvetlen veszéllyé vált. Breuer nyugalomba vonulása után a lap szakmai gazdája az 1993-ban létrejött Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság lett, amely Wilhelm Andrást bízta meg a *Magyar Zene* szerkesztésével. Wilhelm alatt megújult a lap külleme, azonban a megjelenés rendszerességét nem sikerült helyreállítani: az 1998 márciusában megkezdett új évfolyam első számát (37/1.) egy évvel később követte a második (37/2.).

Székely András hetvenévesen, az 1999. augusztusi számtól (37/3.) vette át a *Magyar Zenét*, amelyet egy évtizeden át szerkesztett. 2009-ben, amikor a szerkesztői stafétát továbbadásáról döntött, nem csupán tíz évfolyam példás rendszerességgel jelent számaira tekinthetett vissza⁹ – ciklusát a *calando* helyett a *crescendo* jegyében kerekíthette le. A 2009. évi utolsó, tematikus számban (47/4.) olyan területről közölte itthoni és külhoni szerzők írásait, amelyen a magyar zenetudomány hagyományosan részese a nemzetközi diskurzusnak: a Zenetudományi Intézet nemzetközi Haydn-konferenciájának tanulmányá alakított előadásaiból közölt tanulságos válogatást. Székely – bizonyos korrekciókkal – megtartotta a folyó-

7 Schönberg-szám: MZ 15/3. (1974); Bartók-számok: MZ 12/2. (1971), 16/3. (1975), 22/1. (1981).

8 MZ 18/3. (1977), 28/3. (1987).

9 A korszak egyetlen, tekintélyes terjedelmű összevont száma (42/3–4.) 2004 októberében jelent meg, s a 70 éves Somfai Lászlót köszöntő *Festschrift* magyar szerzők által írt tanulmányait tartalmazta. Vö. Lampert Vera és Vikárius László (szerk.): *Essays in Honor of László Somfai on His 70th Birthday: Studies in the Sources and the Interpretation of Music*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2005.

irat Wilhelm András alatt megújított küllemét, s elődjéhez hasonlóan egyszemélyi felelősséget vállalt a lappal kapcsolatos valamennyi tartalmi döntésért. A lapszámok létrehozásában fontos szerepet vállalt – s vállal jelenleg is – Székely Mária (korrektúra); Darvas László és cége, a *Studia Musicologiának* és a *Muzsikának* is dolgozó Graphoman (tördelés); valamint a nyomtatást a folyóirat barátjaként vállaló Argumentum Könyv- és Folyóiratkiadó Kft. igazgatója, Láng József. Bár az olvasók ebből gyakorlatilag semmit sem érzékelhettek, a folyóirat rendkívül komoly kihívás elé nézett, amikor a Magyar Zenei Tanács kiadóként megszakította kapcsolatait a lappal. A *Magyar Zene* a 2006-os első számtól (44/1.) a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság kiadásában jelenik meg – ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az adminisztráció és a pályázás valamennyi feladatát Iczkovits Klára vette át a Zenei Tanács apparátusától.

Székely András pályafutásának korábbi tapasztalatai közül elsősorban a *Muzsika* szerkesztőségében végzett munkára, illetve a 18. századi zenével kapcsolatos változatos gyakorlati és kutatói tevékenységeire támaszkodhatott a *Magyar Zene* szerkesztőjeként. Ugyanakkor a Nemzetközi Telemann Társaság elnökeként kiépített nemzetközi – elsősorban német – szakmai kapcsolatait is fel tudta használni a lap szerzőgárdájának kibővítéséhez. Szerkesztősége alatt a *Magyar Zene* profilja letisztult: a lap decens, klasszikus tudományos periodikaként sikerrel pozicionálta magát a rendszerváltozást követő évtizedek kétségkívül felvirágzó magyar kulturális folyóiratpiacán.

A magyar nyelven folyó zenetudományi közbeszéd fenntartásában és megújításában komoly részt vállalva a *Magyar Zene* a szerzők körének kiszélesítésére is törekedett. A zenetudományi pályát az ezredfordulón kezdő nemzedék egyfelől munkái otthonos fórumaként tekinthetett a Székely András által szerkesztett lapra, másfelől olyan intézményként, amely a hazai *szakma* létezésének negyedévenkénti konfirmációját szolgáltatta. Ugyanakkor szerkesztői célként jelent meg a nem Magyarországon élő magyar kutatók publikációinak közlése. Székely felújította a folyóirat kapcsolatát többek között Grabócz Mártával (Franciaország), Laki Péterrel és Lampert Verával (Egyesült Államok), aki 1978 után legközelebb 2000-ben jelentkezett írással a *Magyar Zenében*, s azóta továbbiakat is publikált. Fábián Dorottyától (Ausztrália), Frigyesi Judittól (Izrael) és Rovátkay Lajostól (Németország) legelőször 2004-ben jelentek meg írások a *Magyar Zenében* – Rovátkay a folyóirat rendszeres szerzőjévé is vált. Waldbauer Iván (Egyesült Államok) két *Magyar Zene*-cikke ugyancsak Székely szerkesztésében jelent meg. A zenei témákhoz az esztétika, a filozófia és a társművészetek területéről közelítő szerzők megkeresését jelzi, hogy húsz év kihagyás után Fodor Géza újból publikált a lapban, s a szerzők között 2005-ben megjelent Szegedy-Maszák Mihály is. Az interdiszciplináris kapcsolatok ápolásának, egyszersmind a fiatal szerzők bemutatásának szándékát jelzik Csobó Péter, Ignácz Ádám és Pintér Tibor publikációi. A nemzetközi zenetudományi szakirodalom fordításban megjelenő egyes darabjai a szakmai *crème de la crème*-ből adtak ízelítőt (lásd például Richard Taruskin és James Webster írásait), mások a régi zene előadói praxisának kérdéseit feszegették – mint például Tom Beghin haydnistákat vitára ingerlő írása. A különböző irányú nyitások mel-

lett a folyóirat a hazai zenetudományi szakma beérkezett képviselőinek vagy éppen élő klasszikusainak is fóruma maradt: jelzi ezt többek között Somfai László 1999 és 2009 között publikált tizenhét írása.

A 40. évfolyam beköszöntőjében Kárpáti János, a *Magyar Zene* egy másik igazán klasszikus – az évtizedek során tudományos tanulmányokon kívül kortárs zenéi elemző kritikákkal is jelentkező – szerzője a következőket írta: „Mint a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság elnöke örömmel állapítom meg lapunk folyamatosságát, és bízom abban, hogy megfelelő szponzorok segítségével a negyvenedik évfolyamon túl is folytatni tudjuk megjelentetését – legalább egy igazi évfordulóig, az ’ötvenedikig’ – és még az után is.”¹⁰ A naptár szerinti ötvenedik évfordulón túl, az évfolyam szerinti jubileum közeledtével talán elmondható, hogy a kívánság első fele teljesült – és örömteli módon e pillanatban nem látni olyan akadályt sem, mely a második kívánságfél teljesülésének útjában állna.

10 Kárpáti János: i. m. 5.

11 Zongoraművész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára.

12 Zeneszerző, a Zeneműkiadó Vállalat igazgatója.

13 A levéltárban (MOL) nem volt fellelhető.

14 1960 és 1972 között valamennyi szám közölt külföldi lapszemlét. A szakmai érdeket elsősorban a nemzetközi zenetudomány kurrens eredményeit megjelenítő német, angol és francia nyelvű folyóiratok szemlélését diktálta. Ezek a folyóiratok azonban szűkebb politikai nézőpontból a kapitalista gazdasági-társadalmi szisztéma termékei voltak. Mint Lózszy védekezéséből kikövetkeztethető, a *Magyar Zenét* bírálókat érte azért, hogy nem fordít kellő figyelmet a szocialista tábor többi országának zenetudományi eredményeire.

15 Bárdos Lajos: „Heptatonia secunda: Egy sajtóságos hangrendszer Kodály műveiben”, I-IV, MZ 3/6. (1962), 583–603. és 4/1. (1963), 3–33., 4/2. (1963), 119–142., 4/3 (1963), 227–255.

16 Zoltai Dénes: „A jelenkori zenekultúra Th. Wiesengrund-Adorno esztétikájának tükrében” I-II, MZ 3/2. és 3/3. (1962), 123–131., 234–248.

17 Sólyom György: „Habet acht...”. A wagneri világkép néhány érdekes fordulója”. MZ 4/6. (1963), 454–485., 586–616.

18 Fejes György: „Hanns Eisler zenéje dalai és kantátái tükrében”. MZ 4/3. (1963), 281–286. A vita idején még előkészületben.

19 Losonczy Ágnes: „Egy zeneszociológiai kutatásról”. MZ 5/3. (1964), 257–266. A vita idején még előkészületben.

20 MTA Bartók Archívum.

21 A Magyar Tudományos Akadémia.

22 Szőke: *Juliánusz barát és összehasonlító népzene kutatásunk*. – A cikk végkövetkeztetése szerint „[...] a magyar népdal ázsiai eredetét semmiféle *formális felszíni dallamegyeztetéssel* sem elvileg, sem gyakorlatilag *kimutatni* nem lehet, s ezért a *népzene kutatásunkban* formai egyezések alapján felállított minden *magyarkelet* hipotézis *elvé nélkülözi* a kellő tudományos alapot, jöllehet egyébként – nem dallamhasonlításunk eredményei alapján – népzenénk és népünk ázsiai múltja nem eleve kizárt gondolat; [...] népzene tudományunk Ázsia-elméletének társadalmi tudatunkra gyakorolt s ma már inkább negatív – önámítóan *nacionalista* – hatásai ellen harcolni kell, mert ez az elmélet nemzeti s nemzetközi érdekeink egységét, értelmét és társadalmi tartalmát tagadja, elsekélyesítve, külsőlegessé, egyoldalúvá és szinte üressé téve magát a *’nemzeti’* fogalmát is; [...] ezt a küzdelmet a tudományos igazságért elsősorban csakis *magának a megújuló összehasonlító népzene kutatásnak* kell folytatnia, komoly tudományos eszközökkel, sokoldalú konkrét, reális kutatómunkával” (231–232.). A cikk által vert hullámokat e gondolatmenet kifejtésén túl az is magyarázhatja, hogy egyik lábjegyzete magnófelvétel nyomán szó szerinti leiratban idézi Kodály szabadon megfogalmazott elnöki zárszavát az MTA Zenetudományi Bizottságának 1960. április 6-i üléséről, amelynek témája egyébként Szőke Péter könyve volt: *A melódia belső fejlődésének dialektikája, a népzenék sokféleségének egysége*. Budapest: Zeneműkiadó, 1959.

II.

1. dokumentum

Jegyzőkönyv a Magyar Zeneművészek Szövetsége elnöki titkársági üléséről 1963. március 4-én (Magyar Országos Levéltár, P 2146/67)*Jelenlévők**Minisztérium:* Barna Andrásné*Titkárság:* Farkas Ferenc, Mihály András, Sárai Tibor, Solymos Péter,¹¹ Ujfalussy József*1. napirendi ponthoz:* Breuer János, Lózszy János, Maróthy János, Tardos Béla¹²*Napirend*

1. A Magyar Zene szerkesztésének problémái. Felelős: Sárai Tibor

[...]

Sárai Tibor üdvözlöi a megjelenteket, és az ülést megnyitja. A Magyar Zene szerkesztésének problémáihoz (melynek anyagát mindenki kézhez kapta)¹³ elsőnek*Lózszy János* szól hozzá, előrebocsátva, hogy a lap külföldi szemlével foglalkozó rovatában bolgár, lengyel és cseh anyag fordítók hiányában nem jelenhetett meg.¹⁴*Barnáné* megkérdezi, van-e a szerkesztőségnek távlati terve.*Lózszy János* elmondja, hogy távlati tervük nagyrészt összefüggésben van a [Magyar] Tudományos Akadémia távlati tervével. Előfordul ugyan néhány esetben, hogy közvetlenül kapnak cikkeket (például Bárdos[tól]),¹⁵ de ez nem rendszeres.*Barna Andrásné* megkérdezi, milyen kapcsolatuk van a vitákat rendező intézményekkel, melyre*Breuer János* válaszol: a Bartók Archívum két vitáját tükrözi a már megjelent Wiesengrund-Adorno-cikk (Zoltai)¹⁶ és az előkészületben lévő Wagner-tanulmány (Sólyom);¹⁷*Maróthy János* pedig hozzáfűzi, hogy a Fejes¹⁸ és Losonczy-féle¹⁹ munkák is az Archívummal²⁰ való kapcsolatot tükrözik.*Breuer János* még megjegyzi, hogy a Bartók Archívum fennállása óta nem nagy számban születtek közlétehető, komoly komplexumok.*Maróthy János* nagyon szükségesnek tartaná egy megbeszélés szervezését a Magyar Zene távlati tervének elkészítése céljából.*Tardos Béla* egyetért vele, ugyanis általában a Zeneműkiadóhoz csak „szükség esetén” jelszóval fordulnak leközlésre szánt cikkekkkel. Régebben voltak ilyen irányú megbeszélések; ezek azonban nem vezettek sikerhez, mert egy rendelkezés szerint az Akadémia²¹ anyaga csak saját keretén belül jelenhet meg. – A Zeneműkiadó Vállalat részéről a legteljesebb mértékű együttműködést és segítséget ajánlja fel a lap sikeres megjelentetéséhez.*Sárai Tibor* a legfőbb problémára tereli a szót, tudniillik hogy a lap szerkesztésében bekövetkezett törést – amely Szabolcsi, Ujfalussy lemondása következtében állt elő – rendezzék, továbbá, hogy a lap – az eredeti elképzeléshez híven – a szerkesztőbizottság irányításával és közreműködésével jelenjék meg.*Ujfalussy József* elmondja, hogy – mint azt sokan gondolják – annak idején ő nem a Szőke-cikk²² miatt mondott le és nem is Szabolcsival való megegyezés alap-

ján. Indítóoka egyszerűen az volt, hogy azt tapasztalta: a lap megél a szerkesztőbizottság működése nélkül is. Ez az érzés mindaddig megmarad benne, míg meg nem győzik az ellenkezőjéről.

Tardos Béla elmondja, régen úgy állapodtak meg, hogy a szerkesztőbizottság időnként foglalkozik a lappal, de nem szabja meg, mi jelenjék meg benne. – Való igaz – mondja –, hogy a lap jelenleg prosperál. De vajon reprezentálja-e a [Magyar] Zeneművészek Szövetségét? – A bizottságnak konzultatív formában való fennállása szerinte elengedhetetlenül szükséges. Természetesen felmerülhet az a probléma, hogy ha a bizottság neve szerepel a lapban, akkor az felelősséget is jelent számára. Viszont, ha minden cikket átnéznek, nehezen tud megjelenni a lap. Az ebből eredő panaszok alakították ki az időnkénti konzultáció gyakorlatát. – Elmondja még, hogy igen sok küszködés árán sikerült a Magyar Zenét létrehozni. De ma már megállja a helyét. Egyre kevesebb a remittenda; a rendelkezésre álló szubvencióból fedezni tudják a deficitet. Szüksége van a Szövetségnek erre a lapra, kár lenne az Új Zenei Szemle sorsára juttatni. – Ezért kéri a szerkesztőbizottság tagjait, vonják vissza lemondásukat és munkájukkal járuljanak hozzá a lap fellendítéséhez.

Ujfalussy József elismeri, valóban megállapodtak abban, hogy nem olvas el minden cikket a szerkesztőbizottság, csak időnként összeül és megbeszéli a problémákat. Ezt azonban másfél évi teljes szünet követte. Átmeneti megoldásra van szükség, mely szerint a bizottság munkája nem épül mechanikus rendszerre, de mégis kikéri a véleményét. Vagy pedig a felelős szerkesztő vállalja a felelősséget.

Maróthy János elmondja, hogy a kérdés egyáltalán nem egyszerű. A konzultációk megtartása körül mindig nehézségek voltak vagy a bizottság, vagy a szerkesztőség részéről. Mégis kezdett kialakulni egy gyakorlat; több esetben – szombati napokon – összejöttek; a szerkesztő ilyenkor megmutatta a tartalomjegyzéket, és aztán megbeszélték a problémákat. – De ez csak párszor történt meg, később egészen elmaradt. – Ezután jött a Szőke-féle cikk. – Amikor elolvasta ezt a cikket – mondja –, az volt a véleménye, hogy ha a szerkesztőbizottság előzetesen átnézte volna, és némely dolgot kihúzott belőle, valóban közlésre érdemessé válhatott volna. Így pedig válság lett belőle.

Ezután tolmácsolja *Szabolcsi Bence* álláspontját a bizottság újjáalakulásával kapcsolatban: Amennyiben a szerkesztőség sajnálatosnak tartja, hogy eddig nem vonta be a munkába a bizottságot, továbbá garanciát vállal arra, hogy a bizottság véleményét figyelembe veszi, és módot ad a lap tartalmába való betekintésre – ő (Szabolcsi) is vállalja, hogy újra részt vegyen a munkában. – Maróthy még megjegyzi, hogy saját álláspontja megegyezik az előbb említettekkel.

Tardos Béla biztosítéknak felajánlja – amennyiben Lózy János egyetért vele – hogy ha a teljes anyag együtt van, összehívja a bizottságot. Hangsúlyozza, hogy régebben is szívügyének tekintette ezt a kérdést, és amikor a bizottság két tagja lemondott, azonnal a Szövetséghez fordult. De a nyári szünet, később a közgyűlés stb. miatt nem került sor intézkedésre.

Sárai Tibor a jelentésben vázolt programot minimálisnak tartja. Szerinte feltétlenül kellene féléves, egyéves tervet készíteni. Enélkül nem is lehet kiépíteni a szerzőgárdát. Pedig meg lehetne és kellene találni azokat az embereket, akik állan-

dó munkatársai lennének a lapnak. – Egy másik probléma: Sárai Tibor nem ért egyet azzal, hogy minden előadott magyar műről kritika jelenjék meg, így kevésbé fontos művek túlzottan előtérbe kerüljenek (például Patachich: Gitárverseny).²³

Breuer János elmondja, hogy nagyon nehéz a művek bemutatóiról való íráshoz szerzőt találni. Mindenki inkább hosszú tanulmányokat szeret írni.

Farkas Ferenc elmondja, hogy fiatalkorában a kritikusok nem voltak zenetudósok, de értették a mesterségüket. Ma muzikológusainkat nem kritikák írására neveljük. Pedig például a napilapokban megjelenő cikkeknek azt kellene tartalmazniuk: érdemes-e meghallgatni a művet, vagy nem. Nincs határozott véleményük [sic!] a kritikusoknak.

Mihály András javasolja állandó kritikai rovat felállítását, mely mindennel foglalkozna. Ehhez egy állandó kritikus kell (például Raics [István], Jemnitz [Sándor], Szöllősy [András]). A jelentősebb eseményekről tanulmányzerű elemzések jelenéne meg.

Lóczy János elmondja, hogy Szabolcsi Bence üzenete nagy megnyugvást jelent számára. A Szőke-féle eset nagyon nyomasztotta. Úgy látszott, mintha ő csempészte volna be ezt a cikket. Pedig teljes jóhiszeműséggel csupán az abbamaradt vitát akarta újraindítani vele.²⁴ Kéri munkájához a szerkesztőbizottság segítségét. Biztosra veszi, hogy a Kodály-szám is jobb lett volna támogatásukkal, bár sok és nehéz munka fekszik benne.²⁵ Javasolja, hogy meghatározott napokon, esetleg havonként üljön össze a bizottság. (Azt az egyet azonban meg kell jegyeznie, hogy a bizottságot rendkívül nehéz lett volna összehívni az elmúlt időben a külföldi utak miatt: Szabolcsi – Moszkva, Róma; Ujfalussy – Moszkva, Prága, Stockholm, Róma; Maróthy: Róma, Párizs.)

Ujfalussy József Farkas Ferencnek válaszolva (a zenetudós nem kritikus) elmondja, hogy erre vonatkozólag már történtek lépések a Zeneművészeti Főiskolán.

23 Patachich Iván: *Gitárverseny* (1961).

24 A Magyar Zene nyilvános vitát kezdeményező adta közre a Magyar Zeneművészek Szövetségében 1962. február 7-én a nacionalizmusról tartott vitaest bevezető előadásának rövidített formáját. Lásd Maróthy János: „A nacionalizmus és a magyar zenetörténet”. *MZ* 3/1. (1962. február), 28–34. – A szövetségi vita aktualitását a Magyar Szocialista Munkáspárt 1959-es tézisei szolgáltatták „A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról”. Maróthy előadása egyfelől a népzene kutatással foglalkozott. Amellett érvelt, hogy a népzenevel kapcsolatos 20. századi nézetek nem kis részben a 19. századi nemzeti illúziók és mítoszok jegyeit viselik magukon. Vitatta a magyar népzene „rokonnépi” koncepcióját – Rajeczky Benjamin és Vargyas Lajos újabb munkáira hivatkozva a népzene európai kapcsolataira hívta fel a figyelmet: „Ezek az eredmények is jelzik, hogy népzene kutatásunkban sok megoldatlan kérdés érlelődik, s hogy népzene ’rokonnépi’ koncepciója mind szűkebbnek bizonyul. Bartók irányzata már a két háború között is a szomszédos népekkel, s a fejlődés általánosabb szálaival egybekötő koncepciónak adott hangot” (31.). Megkérdőjelezte az új stílusú magyar népdalt a régi stílus „variánsaként”, „megfordításaként” értelmező történeti elméletet. Maróthy – jóval kisebb terjedelemben – a zeneszerzés kérdéseit is érintette. A Rákosi-korszak zeneszerzésének a zsdanovi esztétikai normatívákkal egybevágó népi-nemzeti stilisztikai hivatkozásában „a magyar zenei nacionalizmus harmadik, dekadens ágát” ismerte fel, de az újabb, modernista útkeresést is kritikusan szemlélte, mondván: „[...] a beszűkült nacionalizmus talajtalan kozmopolitizmussá változott, az archaizáló pentatóniától sok zeneszerző a talajtalan dodekafóniáig jutot el” (34.).

25 *MZ* 3/6. (1962), „Kodály Zoltán nyolcvan éves” alcímen.

Hozzáfűzi, hogy jelenlegi kritikusaink tulajdonképpen nagyon meg vannak ijedve. Tudniillik mindig baj van velük; vagy azért, hogy nincs véleményük, vagy azért, ha van.

A szerzők (kritikusok) sokirányú elfoglaltsága tekintetében a Magyar Zene késői születése igen sok kárt okozott – mondja.²⁶ A [Magyar] Tudományos Akadémia cikkei valóban általában saját keretükön belül jelennek meg. De ezeken kívül még rengeteg közlésre érdemes téma van. Ennek a lapnak egymagának kell sok olyan igényt kielégítenie, melyek különböző lapokba tartoznak. Például a zenepedagógia problémái, a zenetudomány elméleti kérdései, a Szövetség belső életének mozzanatai stb. – Mindezeket nem sokáig fogja tudni ellátni. Ezért egy másik lapot is létre kellene hozni, mely a gyakorlati élet problémáit tartalmazná, és elkülönülne a tudományos kérdések megvitatásától. – A bizottság újra-feltámasztásához hozzászólva elmondja, hogy öt másfél év alatt sikerült meggyőzni arról, hogy nincs szükség a bizottságra; nehéz másfél óra alatt meggyőzni az ellenkezőjéről. Mindazonáltal nem akar ünneprontó lenni. Ám legyen – mondja.

Határozat – Sárjai Tibor összefoglalja a tárgyalás eredményét:

1. A Magyar Zene szerkesztői sajnálják a szerkesztőbizottság össze nem hívása körül történeteket.

2. A bizottság tagjai újra elvállalják régebben betöltött szerepüket.

3. A bizottság rendszeresen fog ülésezni. Megbeszéli a lap egyéves tervét. Az egyes számok szerkesztésében is részt vesz. A bizottság összehívása a lap felelős szerkesztőjének, Lózszy Jánosnak feladata.

[...]

26 Ujfalussy arra utalhat, hogy az 1958-ban alapított *Muzsika* című folyóirat, az először 1957 májusában megjelenő hetilap, a *Film Színház Muzsika*, illetve a napilapok ekkortájt megerősödő kulturális rovatai és más sajtóorgánumok „elszipkázták” a kritikusokat az 1960-ban induló *Magyar Zene* elől.

2. dokumentum

A Magyar Zeneművészek Szövetsége elnöki titkárságának ülése 1964. május 18. (Magyar Országos Levéltár, P 2146/70)

Jelen vannak: Farkas Ferenc, Mihály András, Sárjai Tibor, Szabolcsi Bence, Szabó Ferenc, Ujfalussy József, Barna Andrásné, Lózszy János, Tardos Béla, Breuer János

Napirend: A Magyar Zene szerkesztésének problémái

Sárjai Tibor felolvassa Székely Endrének az elnökséghez intézett levelét, melyben a szerzői estjéről megjelent Pernye-kritika ellen tesz panaszt.²⁷ Utána megemlíti a Szőke-féle cikkel kapcsolatos problémákat.²⁸

Szabolcsi Bence elmondja, hogy különböző panaszok érkeztek hozzá és felelőssé tették olyan cikkekért, melyekről nem tudott. A Székelyt támadó cikket sem olvasta. Nem folyik be a szerkesztésbe – mondja –, nincs módjában részt venni a lap irányításában. Ki akar válni a szerkesztőségből. – Néhány elvi dolgot szeretne megemlíteni: a lapban sok jó cikk jelent meg. Viszont megjelenhetett az is, ami nem jó, mert nincsenek határozott szempontok a lap elvi irányításában. Azt javasolná, alakuljon át a szerkesztőbizottság aktívabb bizottsággá. Legyen minden szakmának képviselője, főleg a fiatalok közül, akik aládolgoznának a végső szerkesztőségi munkának. Átszervezést javasol. Panaszképpen mondja, hogy lett volna alkalom felnevelni egy generációt, amely a Magyar Zene ügyét továbbvitte volna. Népzenei problémák tekintetében bizonyos dilettantisztikus jóindulat káros irányba vitte a lapot. A népzene gyűjtésnek ma kettős veszélye van – mondja.²⁹ A kutatók egyik csoportja jól képzett, de nacionalista beállítottságú. A másik oldal a Szőke-féle végletes csoport, akik támadják ezt az irányzatot. Szőke jóindulatú, de fogyatékos képzettségű ember.³⁰ Ferde irányba vitte a kérdést; ezt ő maga is belátja. Nem szabad, hogy ez a lap így hanykolódjék. A szerkesztőségnek tudnia kell, milyen irányt képvisel. Újfajta szerkesztőgárda kell. Feltétlenül szükségesnek tartja – mondja – a saját kiválását; nem tud a lappal foglalkozni, és nem vállal érte felelősséget.

27 Székely Endre levele nem föllelhető. Pernye András zenekritikái, kortárs zenéről szóló írásai, tanulmányai és esszéi a *Magyar Zene* első két évtizedének egyik meghatározó színét jelentették. A kérdéses írást lásd P. A. [Pernye András]: „Láng István és Székely Endre szerzői estje”. *MZ* 5/1. (1964. február), 76–79. – Pernye megfogalmazása szerint „Székely Endre a jelenkor egyik igen gyakorta fellelhető művésztipusának megtestesítője. Őt kétségkívül 'korszerűnek' kell mondanunk mindenekelőtt a műveiből sugárzó *igyekezet és félelem* folytán: az előbbi arra irányul, hogy feltétlenül lépést tartson korunk folyvást új és új technikát produkáló zenei irányzataival, az utóbbi pedig abban az érzésben gyökerezik, hogy ez talán mégsem sikerül neki... Mindkét alapérzés szükségképpen bizonyosfajta görcsösséget eredményez, és rendkívüli módon megnehezíti, hogy Székely Endre valóban, a szó teljes és művészi értelmében elsajátítsa a modern technikát.”

28 Szőke: *A meg gondolkoztató szlovák népzene kutatás*. – A Nyitrán született, Csehszlovákiából Magyarországra 1947-ben átköltözött Szőke ebben a cikkében négy 1960-ban megjelent szlovák tanulmány ismertetése kapcsán vetett fel általános népzene tudományi kérdéseket. Ennek során élesen bírálta Járdányi Pál *Magyar népdaltípusok* című, 1961-ben megjelent munkáját, illetve az a tézisért fejtette, mely szerint a szlovák népzene kutatás általában magasabb fejlődési fokon áll a magyarnál.

29 Értsd: „a népzene gyűjtésre (népzene kutatásra) ma kettős veszély leselkedik”.

30 Szőke Péter autodidakta módon szerezte zenei és biológiai ismereteit.

Sárai Tibor megkérdezi, jól értette-e, hogy Szabolcsi nem olvasta a cikkeket. Szabolcsi: igen.

Ujfalussy József elmondja, hogy nem közvetlenül a Székely-probléma volt lemondásának kiváltója. Inkább a Szőke-féle cikk ijesztette meg. A lemondás személyes része ugyanaz, mint Szabolcsié – mondja. A cikkek nagy részét nem ismeri. Magára veszi a felelősség egy részét a megjelentekért, de éppen ezért ki kell jelentenie, nem alkalmas helyzeténél és elfoglaltságánál fogva a szerkesztőbizottsági teendők ellátására, ezért ismételten felmentését kéri. – Ezzel persze a dolog nincs elintézve – mondja. Amikor a lap megindult, tájékozódott, mi lesz a feladatköre. Nehezítette a helyzetet az, hogy a zenetudományi kötetek megszűntek;³¹ az eddig ott megjelent tanulmányoknak is a lapban kellett helyet adni. Azonkívül szövetségi élet, kritikák stb. mind idetartoznak. Nagyon sokféle téma ez. El kellene gondolkodni azon, mi álljon a folyóirat középpontjában. – A Szőke-cikkkel kapcsolatban megjegyzi, hogy egyetért a vélemények megjelentetésével. De ebben az esetben a nemzetközi érzékenység miatt nem nagyon lehet választ írni. Szőke ugyanis a szlovák népzene kutatók nacionalizmusát példamutatóként állítja szembe a magyar kutatók nacionalizmusával. – Helyénvaló elvben a vita, de tudnunk kell, hogy mi legyen a dramaturgiája. A végén jöjjön ki az a vélemény, amit akarunk.³²

Szabolcsi nem lenne ilyen liberális, és nem adna helyet meg nem felelő cikkeknek, vitáknak. A Zenei Lexikonban sem engedtek meg megjelenni olyasmit, amivel nem értettek egyet.³³ Ha van a lapnak célkitűzése, akkor ahhoz kell igazítani a témákat.

Szabó Ferenc elmondja, hogy az említett Zenei Lexikon-cikkeket akkoriban Szabolcsiék átírták ellenkező előjellel. Ez ma így nem megy. De ez a lap most egy postaláda. Nincs semmi tervszerűség, programszerűség. Nincs vezércikk, ami a programot adná. Például ez a lap a Magyar Zeneművészek Szövetsége lapja. Mégis – bizonyos korrekcióval – rendkívül bosszantó cikkek jelentek meg benne. A Kárpáti-cikkben Bartók és Schönberg egyenlőségjelet kap.³⁴ Ez nem lehet a lap programja, nem engedheti ilyen cikkek megjelenését. Mármost ha a tapasztalt emberek is (Szabolcsi, Ujfalussy) elhagyják a lapot, különféle klikkek kezére jut. Akkor inkább javasolja a lap megszűnését, mert nem tudnak olyat írni, amin tíz év múlva ne kellene pironkodni.

Mihály András nagyon furcsának tartja ezt a javaslatot. Ezek a vélemények és véleménykülönbségek a napi sajtóban és mindenütt megnyilatkoznak. Ha kihúz-

31 A *Zenetudományi Tanulmányok* című sorozatról van szó.

32 Szőke Péter cikke nyomában nem jelentek meg vitacikkek a *Magyar Zenében*.

33 Szabolcsi Bence és Tóth Aladár (szerk.): *Zenei Lexikon*. Budapest: Győző Andor Kiadása, 1930–31. A lexikon új, átdolgozott kiadása 1965-ben jelent meg a Zeneműkiadónál, Bartha Dénes és Tóth Margit szerkesztésében.

34 Kárpáti János: „Bartók és Schönberg” I–III., *MZ* 4/6. (1963. december), 563–585.; 5/1. (1964. február), 15–30.; 5/2. (1964. április), 130–142. – A tanulmány sorozat a *Bartók Béla vonósnygyesei* című kötet előzeteseként jelent meg (Budapest: Zeneműkiadó, 1967). A Zeneművészeti Főiskola igazgatója, Szabó Ferenc megjegyzései érzékeltetik, hogy Bartók zenéjét az európai modernizmus kontextusába helyezve, Bartók és Schönberg viszonyában a hatások kérdését elemezve Kárpáti erőteljesen szembe ment az 1955 körül kanonizálódó, kvázi hivatalos Bartók-képpel.

zák az utolsó lehetőséget, hogy ezek vita tárgyai lehessenek, akkor nem marad semmi más, mint egy csomó zenekritika tisztázás nélkül. Ez nem megoldás.

Maróthy János helyesli Mihály András szavait. Irodalmi területen van több lap – mondja –, amelyek vitáznak; a zenei életnek egyetlenegy súlyosabb lapja van: a Magyar Zene. Nem a vélemények elnyomása, hanem kicserélése útján kell megpróbálni a helyzet javítását. Szerinte szükséges a lap heterogeneitása is. Hogy miért nem alakult ki egészséges vita? – ez nem csak a szerkesztőség hibája. Szőke gondolatai megérdemlik a nyilvánosságot; Pernye kritikája úgyszintén. Viszont válaszolni kellene rá! Szőke szociológiai kérdésekhez nyúlt, ami eddig nem volt. A válasz – nyílt cikk – helyett lemondások és pusmogások következtek. Tessék vitatkozni vele! Ha nem válaszolnak, zsákutcába torkollik az ügy. Személyi dolgoktól mentes, egészséges, nyílt vitákat kell létrehozni.

Szabolcsival egyetért abban, hogy frissebb vérkeringést kell hozni a lap életébe. Viszont ezt igazságtalanság csak a szerkesztőségtől számonkérni, hiszen az írógárda túlnyomó többsége Szabolcsi Bence zenetudományi tanszakáról került ki. – Haladást csak a meglévő anyag alapján lehet kívánni. Attól fél, hogy ha bővítenék a bizottságot, még dezorganizáltabb lenne. Legjárhatóbb útnak azt tartja, hogy a jelenlegi bizottság legyen aktív. Ők azok az emberek, akik képesek hitelt adni a lapnak, hogy érdemes legyen fenntartani.

Lózszy János elmondja, hogy amikor átvette a lapot, igyekezett a kultúrpolitikai irányelvek szerint dolgozni. Helyet adni a vitáknak, melyek nem tartalmazznak elvont tendenciákat.³⁵ A valóságban azonban e helyett névtelen levelek, telefonok stb. helyettesítették a vitát. Elindult például a lapban a nacionalizmus-vita. Kudarcba fulladt. Szerették volna legalább a hozzászólásokat leközzölni. Nem lehetett, mert a magnóról letörölték a vitát. (Tardos felháborodik rajta.)³⁶ Sajnálja – mondja, hogy a Szőke-féle ügy megint előkerült, emiatt egy évig nem ült össze a szerkesztőbizottság. A második cikket a bizottság minden tagja olvasta – illetve volt, aki nem akarta elolvasni. – Nem tudta, hogy a vádlottak padján fog ülni – mondja – akkor jobban felszerelte volna magát. A lapszerkesztésben furcsa helyzet alakult ki; csak üzenetek útján érintkezhetett a bizottság tagjaival. Megjegyzi továbbá, hogy a szerkesztőbizottságtól számos olyan cikket kapott a lap – kötelező erővel –, amely aligha érdemelt nyilvánosságot. – Ami a lap szerkesztését illeti, nehéz olyasmit csinálni, ami mindenkinek jó, de mi kértük és kérjük, szóljanak hozzá. Nem szóltak. Komolyabb ügyben, ami miatt lemondás van, soha nem alakult ki vita.

Breuer elmondja, hogy a lapnak két része van: tanulmányok, melyeket mindig elküldtek a bizottságnak; és kritika, melyet nem lehet technikailag vitára bocsátani, mert ha elhúzódik a lap megjelenése, elveszti aktualitását.

A Szőke-cikkről Szabolcsit megkérdeztük, azt mondta, jelenjék meg.

35 Lózszy itt a Magyar Szocialista Munkáspárt 1958. július 25-i művelődéspolitikai irányelveire hivatkozik, melyek a Központi Bizottság határozataként jelentek meg. Szövegéből hosszan idéz Breuer János: *Negyven év magyar zenekultúrája*. Budapest: Zeneműkiadó, 1985, 336–345.

36 Lásd az 1. dokumentumhoz fűzött megjegyzéseket.

Lózsy megkérdezi, milyen csoportokat lát Szabolcsi, melyeknek a lap helyt adott?

Szabolcsi helyesnek tartja, hogy két csoport van, de kellett volna egy harmadik, mely igazságot tegyen. Tudtak a Szőke-cikkről és mégsem szóltak hozzá. A lapnak fel kellett volna nevelnie egy új generációt.

Breuer megjegyzi: éppen a lapnak kellett volna egy olyan harmadik nézetet létrehozni, ami a magyar népzene kutatásban nincs meg?

Ujfalussy megerősíti azt a nézetet, hogy a lap dezorganizáltsága és vitanélkülisége megvan a zenei életben is. De ezen – és éppen a lap segítségével – segíteni kellene. A Székely-cikkkel kapcsolatban elmondja, hogy nem az elvi részt kifogásolta, hanem a dolog személyes természetét.

Mi a lap alapításának célja? – teszi fel a kérdést Tardos Béla. Szerinte zenetudományi tanulmányok megjelentetése. Azt szerették volna elérni, hogy legyen egy fórum, ahol megnyilatkozhat minden. Persze antiszocialista nézetek nem; de bizonyos fajta megvizsgáláson túl előzetes cenzúrát nem vezettek be. Ajánlja, hogy ezt a kérdést a zenetudományi szakosztály vitassa meg. – A lapnak színvonalasnak kell lennie. Szabolcsi, Ujfalussy garancia volt erre. – Mindannyian nagyon jól tudjuk, hol áll a népzene kutatás – mondja. De csinálni kell. Ezért neveljünk embereket, ne lépjünk mindjárt a nyakukra (Szőke).

Székelynek szerinte el kell viselnie a kritikát. Wagner is elviselte. Tardos a maga részéről nagyon kéri Ujfalussyt és Szabolcsit, csinálják tovább a szerkesztőségi munkát. Ha megszüntetik a lapot – reméli, hogy Szabónak ez egy meggondolatlan javaslata volt – teljesen levegő nélkül maradnak. Az egész magyar kulturális élet (film, irodalom stb.) kezd vitorlanélkülivé válni. – Ezért próbáljunk meg kölcsönös türelemmel nevelni és 2-3 év alatt egy igazán jó lapot kialakítani.

Szabolcsi Tardos kérésére megismétli, hogy nem tudja vállalni a feladatot. Az ideológiai irányításhoz ott van Maróthy. Kell még a zenetörténeti részhez és a népzene kutatáshoz is valaki. Akkor fog menni.

Barnáné elmondja, hogy évek óta folyik a lap ellen és mellett a vita. Itt most mindössze két eseményt ragadtak ki. Ez nem az egész lap! Attól még lehet sok pozitívum, hogy ezek nem tetszettek. – Ez a Szövetség lapja, nem a zenetudományé. Sokkal szélesebb annál. Az útmutatásnak tehát nagyon sokoldalúnak kell lennie. Nem ért egyet Szabó javaslatával. Ez az egyetlen ilyen jellegű lap. Örülni kell, hogy van. Nehéz ezt csinálni. Több szeretetet és türelmet kellene irányában tanúsítani. Nem az a baj, hogy van vita, hanem hogy nincs. Máshol rossz viták vannak. Itt közömbösség. Pedig a lap arra hivatott, hogy helyt adjon a vitáknak. Munkatársakat pedig igenis lehet és kell nevelni. Ez a türelmetlenség viszont még nem indokolt. Meg kellene bízni egyes fiatal zenetörténészeket bizonyos témákkal, például egy-egy zeneszerzői út megrajzolásával. Akkor is, ha vannak ilyen névtelen levelek. – A Szövetség természetesen a zenetudomány tere is. Fiatalokat kellene biztatni, mondják el véleményüket napjaink zenetudományáról. Elemezni fiatal és beérkezett előadók, továbbá a rádió, a televízió stb. munkáját. Foglalkozni a könnyűzenével. Nem szűkülhet le a tematika rendkívül kevés embert érdeklő dolgokra. Élővé kell tenni. Sikerült elérni azt, hogy létezik a lap, kap támogatást az ál-

lamtól – folytatni kell. A jelenlegi szerkesztőbizottságot a Minisztérium vezetősege nevezte ki, a lemondás-problémáról tájékoztatni kell – mondja befejezésül.

Ebben a tekintetben tehát most nem hoz a titkárság döntést. Megállapodnak azonban, hogy a szerkesztőség egyéves munkatervet készít – persze nem merevet; továbbá, hogy a Szövetség saját lapjának tekinti a Magyar Zenét és a titkárság fél-évenként megtárgyalja a lap féléves munkatervét.

ABSTRACT

LÓRÁNT PÉTERI

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF MAGYAR ZENE, A HUNGARIAN JOURNAL OF MUSICOLOGY (1960–)

Based on archival sources and oral history, my paper provides an overall survey of the history of *Magyar Zene* (“Hungarian Music”) from its foundation until 2009. I examine the cultural political conditions under which the journal was founded. The revolution of 1956 was followed by bloody repression and the restoration of the state socialist political system, however, some distinctive changes were implemented to the earlier Stalinist practices. In terms of cultural politics, the political authorities recognized the *raison d’être* of “non-socialist” trends, as long as they were “not ideologically hostile”. A semi-pluralist structure of the public sphere was provided by newly established journals and newspapers. The members of the editorial board of *Magyar Zene*, namely musicologists János Maróthy, Bence Szabolcsi, and József Ujfalussy were appointed by the Ministry of Cultural Affairs, while the journal was affiliated with the Hungarian Musicians’ Union and also the Zeneműkiadó Vállalat (a publisher of printed music and music books). The academic profile of the journal was blurred by ambitions epitomizing a music magazine. Both the scholarly and the political aspects of the debates over *Magyar Zene* in the 1960s are discussed in detail and illustrated by previously unpublished archival documents. The position of scholarly publications in the journal was strengthened by János Breuer who was appointed editor-in-chief in 1970. After the political change around 1990 the market and funding of journals were dramatically transformed, and that resulted in severe challenges to *Magyar Zene*. *Magyar Zene*, which has been affiliated with the Hungarian Musicological Society since 1998, turned into a brand of a firm and decent academic journal under the editorial era of András Székely (1999–2009).

Lóránt Péteri is a lecturer at the Liszt Academy of Music, Budapest. He received his PhD from the University of Bristol (UK) in 2008. The title of his thesis is “The Scherzo of Mahler’s Second Symphony: A Study of Genre”. Among his latest contributions are the studies “God and Revolution: Rewriting the Absolute: Bence Szabolcsi and the Discourse of Hungarian Musical Life”. In: Blazekovic Z.– Dobbs Mackenzie B. (ed.): *Music’s Intellectual History* (New York: RILM, 2009); and “Form, Meaning and Genre in the Scherzo of Mahler’s Second Symphony”, *Studia Musicologica* 50 (2009), 3-4.